

Jokaisella Pohjoismaalla on alkoholikysymyksen hoitamisessa omat erikoispiirteensä. Tanska on edennyt pisimmälle alkoholikaupan vapauttamisessa, muissa Pohjoismaissa sovelletaan eriasteisia monopoli- ja rajoitusjärjestelmiä.

Norjassa on valtiollista alkoholipolitiikkaa harjoitettu yli kahden vuosisadan ajan. Kun Norjassa väkeviä juomia ja väkeviä viinejä koskeva kieltolaki saatettiin voimaan vuonna 1917 ja kumottiin kansanäänestyksellä vuonna 1927, Norjasta ilmeisesti saatiin runsaasti virikkeitä Suomen väkijuomalainsäädännölle kieltolain kaaduttua kansanäänestyksessä vuonna 1931. Puolivuosisatainen kehitys on ohjannut alkoholijärjestelmiä näissä kahdessa maassa osittain samaan suuntaan, osittain toisistaan poikkeavillekin raiteille.

Tässä artikkelissa tarkastellaan erityisesti Norjan anniskelutoimintaa. Tarkastelu nojautuu alkoholilainsäädäntöön, tilastoihin ja anniskelumääräyksiin sekä keskusteluihin Viinimonopolin (A/S Vinmonopolet) edustajien, eri viranomaisten, ravintoloitsijoiden ja panimoalan edustajien kanssa. Keskusteluissa saatuja tietoja on täydennetty omakohtaisin havainnoin Norjan ravintolaelämästä elo-syyskuun vaihteessa 1978.

Alkoholipolitiikan suuntaviivat ja keinot

Alkoholipolitiikan päätavoitteena on Norjassa, kuten meilläkin, alkoholista aiheutuvien haittojen ja vaurioiden minimoiminen.

Norjan alkoholilain mukaan myynti- ja anniskelupaikkojen toiminta on järjestettävä siten, että väkevien juomien ja

viinien myynti ja anniskelu aiheuttavat mahdollisimman vähän vaurioita ja ehkäisevät mahdollisimman vähän raittiuden edistämistä. Erikoista laissa on, että se jättää oluen myynnin ja anniskelun säännöksen ulkopuolelle. Lainsäädännön tavoitteena on myös yksityistaloudellisten etujen poistaminen alkoholikaupasta.

Alkoholipolitiikan suuntaviivat on määritetty kansanvaltaisilla menetelmin. Pääperiaatteet sisältyvät alkoholilakiin, ja alkoholipoliittinen päätöksenteko hinta-asioissa tapahtuu eduskunnassa (suurkäräjillä), jossa myös aika ajoin käydään keskustelua alkoholipolitiikan menettämistä ja keinoista. Valtakunnan tasolla alkoholiasioita hoitaa maan hallitus, lähinnä sosiaaliministeriö (socialdepartementet), ja niitä käsittelemään on lisäksi asetettu valtiollinen väkevien juomien kaupan lupalautakunta (Statens bevilningsnemnd for brennevinssomsetning). Lautakunnalta on hankittava lausunto väkevien juomien vähittäismyynnin aloittamisesta kunnassa ja myös väkevien juomien anniskelun aloittamisesta sellaisessa kunnassa, jossa ei ole väkevien juomien vähittäismyyntiä.

Kansanvalta toteutuu alkoholipolitiikassa myös kunnallisella tasolla. Kunnallisvaltuustolla on valta päättää, sallitaanko kunnan alueella väkevien juomien vähittäismyynti ja/tai anniskelu, ja päätös on voimassa 8 vuotta. Kunnallisvaltuuston päätöksen voi 1/20 kunnan äänivaltaisista kansalaisista vaatia alistettavaksi kansanäänestykseen, jonka tulos ratkaisee asian lopullisesti 8-vuotisjakson ajaksi. Sama menettely koskee myös viinien ja oluen vähittäismyyntiä ja/tai anniskelua.

Alkoholipolitiikan keinot ovat samoja kuin Suomessa:

— Alkoholijuomien vähittäismyynti ja anniskelu vaativat erityisen virallisen luvan.

— Yhteiskunta valvoo alkoholijuomien vähittäismyyntiä ja anniskelua.

— Kulutusta säädellään hintapolitiikalla.

— Rattijuoppoudesta rangaistaan ankarasti.

— Alkoholijuomien vähittäismyyntin tai anniskelun mainostaminen on kielletty.

— Valtio rahoittaa julkisten elinten hoitamaa raittius- ja alkoholivalistusta.

— Alkoholikysymyksen tutkimusta edistetään.

Myös monin muin toimenpitein taistellaan alkoholihaittoja vastaan.

1970-luvun alkupuolella alkoholipoliittinen ilmapiiri näytti jonkin verran vapaammalta ja lainsäädäntöön tehtiin eräitä lievennyksiä, mm. sallittiin 1. 7. 1974 lähtien väkevien juomien anniskelu myös lauantaisin ja pyhäaattoina. Vuosikymmenen loppupuolella tilanne on jälleen kiristynyt, eikä muutoksia lievempään suuntaan ole näköpiirissä.

Vahvan oluen vähittäiskaupassa Norja on edennyt paljon pitemmälle kuin Ruotsi, Suomi ja Islanti: vahvaa olutta myydään siellä luvanvaraisesti elintarvikeliikkeissä.

Alkoholijuomien kulutus

Alkoholijuomien kulutus asukasta kohti on Norjassa Pohjoismaiden alhaisin (taulukko 1). Toisaalta tilastoimattoman alkoholin kulutus lienee Norjassa Pohjoismaiden suurin. Arviot sekä laillisesta että laittomasta tilastoimattomasta kulutuksesta vaihtelevat Norjassa 25 %:n ja 30 %:n välillä kokonaiskulutuksesta laskettuna. Tosin eräessä haastattelussa esitettiin ko. osuudeksi jopa 50 %:a. Suomessa tilastoimattoman kulutuksen arvioidaan olevan suuruudeltaan 10—15 %:n luokkaa kokonaiskulutuksesta eli noin 0,6 litraa (100 %:n alkoholina) asukasta kohti. Norjassa tulisi siten 4,4 "virallisen" litran

Taulukko 1. Alkoholijuomien kulutus 100 %:n alkoholina asukasta kohti Pohjoismaissa 1977

	Norja	Suomi	Ruotsi	Tanska
alkoholijuomien kulutus, litraa	4,4	6,4	5,8	8,9
muutos-% 1970/77	+25,1	+48,4	+ 2,5	+34,9

lisäksi vielä 1,1—1,3 litraa tilastoimatonta kulutusta, joka suurelta osin muodostuu kotipoltosta. Lehtitietojen mukaan esimerkiksi vuonna 1978 alkoholimyymälöiden kuukauden lakko lisäsi huomattavasti kotivalmistusta. Norjassa onkin esitetty sokerin hinnan korottamista kotipoltton hillitsemiseksi.

Kuluvalla vuosisadalla alkoholijuomien kulutus laski Norjassa vuosisadan vaihteen runsaasta kolmesta litrasta hiljalleen vuoteen 1945 asti, jolloin kulutus oli alhaisimmillaan eli runsas litra asukasta kohti. Toisen maailmansodan jälkeen kulutus on kasvanut jatkuvasti. Nopeimmat kasvukaudet osuvat vuosille 1945—50 ja 1965—75. Asukasta kohti laskettu kulutus on nelinkertaistunut 30 vuodessa. Norjan alkoholioloja on leimannut jatkuvuus, eivät muutokset, mikä on heijastunut myös kulutuksen tasaiseen kasvuun viime vuosikymmeninä.

Norjassa juomarakenne edustaa pohjoismaista keskivertoa. Olutta kulutetaan hieman enemmän kuin väkeviä juomia (taulukko 2). Suomi ja Ruotsi kuuluvat puolestaan selvästi viinamaihin ja Tanska olutmaihiin. Olut on menettänyt osuuttaan kaikissa Pohjoismaissa, vähiten kuitenkin Norjassa. Viinin osuus kokonaiskulutuksesta on Suomea lukuun ottamatta kasvanut kaikissa Pohjoismaissa. Väkevien juomien osuus on 1970-luvulla selvästi kasvanut viinamaissa, tosin väkevien osuus oli Suomessa 20 vuotta sitten jopa 67 %.

Norjassa on väkevien myynti kasvanut 20 vuodessa 61 %, viinin myynti 132 % ja oluen myynti 93 %. Kuluvalla vuosikymmenellä eri juomaryhmien kulutuksen kasvuerot ovat kuitenkin tasaantuneet, sillä kulutuksen rakenne on pysynyt lähes ennallaan.

Taulukko 2. Kulutuksen rakenne juomaryhmittäin Pohjoismaissa 1970 ja 1977, osuusprosentteina

	Norja		Suomi ¹		Ruotsi		Tanska	
	1970	1977	1970	1977	1970	1977	1970	1977
väkevät juomat	44	44	42	50	46	51	19	20
viinit	9	10	12	11	15	21	13	18
olut	47	46	46	39	39	28	68	62
yhteensä	100	100	100	100	100	100	100	100

¹Long drink -juomat sisältyvät Suomen osalta väkeviin juomiin.

Taulukko 3. Anniskelun osuus kokonaiskulutuksesta juomaryhmittäin Pohjoismaissa 1977 (ilman keski-olutta), %

	Norja	Suomi ¹	Ruotsi	Tanska ²
väkevät juomat	6,3	14,8	3,0	14,8
viinit	19,5	7,5	6,1	7,5
vahva olut	12,6	57,6	23,6	25,0
100 %:n alko- holina	9,3	22,6	5,1	12,6

¹Long drink -juomat sisältyvät Suomen osalta väkeviin juomiin.

²Arvio.

Vajaa kymmenesosa kokonaiskulutuksesta kulutetaan Norjassa ravintoloissa (taulukko 3). Anniskelun osuus on viime vuosina hieman lisääntynyt. Viinien osuus on Norjassa Pohjoismaiden suurin ja vahvan oluen osuus pienin. Viinien suuren osuuden selityksenä on, että viini- ja olutravintoloita on Norjassa kaksi kertaa enemmän kuin täysin oikeuksin toimivia ravintoloita; muissa Pohjoismaissa suhde on päinvastainen. Vaikka pääosa Suomen ravintoloista toimii täysin oikeuksin, suurin osa vahvasta oluesta kulutetaan kuitenkin ravintoloissa. Vahvan oluen pieni osuusprosentti Norjan anniskelussa selittyy sillä, että vahvaa olutta myydään luvanvaraisesti elintarvikeliikkeistä ja myös suoraan panimoista, kun taas Ruotsissa ja Suomessa sitä myydään vain alkoholimyymälöistä.

Alkoholijuomien jakeluverkosto

Norjassa alkoholijuomien jakeluverkosto

poikkeaa muista Pohjoismaista sikäli, että siellä on vähiten alkoholimyymälöitä ja selvästi enemmän vahvaa olutta myyviä liikkeitä kuin Ruotsissa ja Suomessa (taulukko 4). Myös kaikkia juomia anniskelevia ravintoloita on vähemmän ja mietoja anniskelevia enemmän kuin Suomessa ja Ruotsissa. Tanskassa taas elintarvikeliikkeet voivat myydä vapaasti ja ravintolat luvanvaraisesti kaikkia alkoholijuomia.

Norjan ravintolaelinkeino on valtaosaltaan yksityisten omistuksessa; kansainvälisten ketjujen ja osuustoiminnan merkitys on vähäinen eikä valtiolla ole lainkaan omaa ravintolatoimintaa.

Anniskeluoikeuksien myöntäminen

Väkevien juomien myynnin monopolisointi sekä kunnallinen itseäänvalvontaoikeus ovat kaksi läpikäyvää periaatetta anniskeluoikeuksien myöntämisessä. Väkevien juomien anniskeluoikeus voidaan myöntää vain Viinimonopolille, mutta se voi luovuttaa oikeuden edelleen sopivaksi katsomalleen henkilölle. Anniskeluoikeudet haetaan Viinimonopolilta, joka lähettää hakemuksen edelleen ko. kuntaan käsiteltäväksi. Kunnallisvaltuusto hankkii poliisin ja raittiuslautakunnan lausunnon. Jos kunnallisvaltuuston päätös on myönteinen, Viinimonopoli tekee sopimuksen ravintolan hoidosta erityisen vastaavan hoitajan kanssa sekä taloudellisesta vastuusta ravintolan omistajan kanssa. Väkevien juomien anniskeluoikeus voidaan luovuttaa vain sellaiselle

Taulukko 4. Alkoholijuomien jakeluverkosto Pohjoismaissa 1977

	Norja		Suomi		Ruotsi		Tanska	
	lkm	muutos-% 70/77	lkm	muutos-% 70/77	lkm	muutos-% 70/77	lkm	muutos-% 70/77
vähittäismyynti								
kaikki juomat	85	+39,3	199	+26,8	311	+ 5,1		
viini ja olut	4	-42,9	3	-57,1	1	-75,0		
vahva ja keskiolut	1 933	-42,0	2	-33,3	—	—		
keskiolut	3 125	-11,3	10 581	-36,7	11 509	-33,9		
yhteensä	5 147	-25,6	10 785	-36,2	11 821	-33,3	16 000— 18 000	
anniskelu								
kaikki juomat	519	+62,2	1 276	+26,2	1 990	+85,5		
viini ja olut	1 159	+14,0	224	+31,8	952	+12,9		
vahva ja keskiolut	100	-36,7	—	—	67	-35,6		
keskiolut	616	-23,1	2 790	-15,4	4 792	- 0,8		
yhteensä	2 394	+ 4,3	4 290	- 4,3	7 801	+13,9	7 244	+51,6

ravintolalle, jolla on kunnalta saatu viinien ja oluen anniskelu-oikeus.

Mietojen juomien anniskelu-oikeudet myöntää ko. kunnan kunnallisvaltuusto; valtion alkoholimonopolilla ei ole mitään tekemistä asian kanssa. Valtuusto hankkii hakemuksesta poliisin lausunnon. Poliisi tarkistaa, onko hakijalla merkintöjä rikosrekisterissä ja arvioi, mikä paino mahdollisilla merkinnöillä on asiaa päätettäessä, sekä esittää mielipiteensä itse ravintolasta ja sen ympäristöstä sekä ravintolan aikaisemmasta hoidosta.

Kunnallisvaltuuston päätös anniskelun aloittamisesta kunnassa voidaan alistaa kansanäänestykseen, kuten edellä on selostettu.

Lain mukaan väkevien juomien anniskelu-oikeudet voidaan myöntää enintään kahdeksaksi vuodeksi ja mietojen juomien enintään neljäksi vuodeksi kerrallaan, jonka jälkeen lupaa tulee hakea uudelleen. Kunnallisvaltuustot voivat kuitenkin päättää lyhyemmästäkin voimassaoloajasta. Esimerkiksi Oslon kaupunki on päättänyt, että molemmat anniskelu-oikeudet ovat voimassa enintään kaksi vuotta. Useimmissa kunnissa lupien voimassaoloaika on sama kuin valtuustojen istuntokausi eli neljä vuotta.

Valtuusto voi oikeuttaa myös kunnallishallituksen myöntämään anniskelu-oikeudet. Valtuusto päättää kuitenkin vuosit-

tain yleisten anniskelulupien maksimimäärästä kunnan alueella. Lisäksi voidaan myöntää erikoislupia (anniskelua matkustajille, ruokailijoille tai suljettujen seurueiden jäsenille) ja tilapäislupia. Norjassa ei ole valtakunnallisia myöntämisperiaatteita, joilla ravintoloiden määrää pyrittäisiin rajoittamaan, vaan kunnat päättävät itsenäisesti ravintoloiden määrästä alueellaan. Lain mukaan valtuusto voi myöntää anniskelu-oikeuden, jos se katsoo oikeuden myöntämisen sosiaalisesti ja raittiusnäkökohdat huomioon ottaen sopivaksi. Lupaa myönnettäessä tulee ottaa huomioon kunnan suuruus, sijainti, asuinolosuhteet ja matkailu, ratkaisevia seikkoja ovat myös ravintolan sisustus, varustetaso sekä käyttäjäkunta. Toiminta-ajatus ei saa muuttua luvan voimassaoloaikana. Oikeuksien myöntämisessä on viime vuosina ollut havaittavissa tiukentumista.

Anniskelulupien voimassaolo päättyy koko maassa samanaikaisesti. Uusia anniskelu-oikeuksia voi hakea milloin tahansa, mutta ne myönnetään vain lupakauden loppuun asti.

Anniskelu-oikeuksien myöntämisen yhteydessä keskustellaan kunnallisvaltuustoissa vilkkaasti. Yleensä kaikki puolueet osallistuvat keskusteluun, mutta raittiusryhmät ovat innokkaimpia puheenvuorojen käyttäjiä. Poliittiset voimasuhteet

vaikuttavat lupien määrään. Tästä syystä ravintolatiheydessä on suuria eroja eri kuntien välillä. Eräiden tietojen mukaan kotipoltto on yleisintä tiukimmissa kunnissa.

Oslossa on käyty keskusteluja sellaisten nuorisoravintoloiden perustamisesta, joilla ei olisi lainkaan alkoholijuomien anniskelu-oikeuksia. Näille ravintoloille on esitetty myönnettäväksi kaupungin taloudellista tukea, jotta ne kannattaisivat. Norjassa on alkoholittomilla ravintoloilla ja hotelleilla mahdollisuus hakea valtion rahastolta lainaa. Etusijalla ovat nuorison käyttämät ravintolat. Tämä toiminta on Norjassa laajenemassa, ja ko. rahastolla on tällä hetkellä 150 lainanottajaa.

Vuonna 1975 Norjassa oli 142 matkailuja tunturihotellia, joille, samoin kuin liikennevälineillekin, anniskeluluvan myöntää sosiaaliministeriö. Hakemuksista haetaan kunnallisvaltuuston, poliisin ja raittiuslautakunnan lausunto, mutta luvan myöntämisestä ei voi suorittaa kansanäänestystä. Sosiaaliministeriö päättää luvan myöntämisestä maaherran lausunnon perusteella. Lupa myönnetään toistaiseksi, mutta ministeriö voi peruuttaa sen milloin tahansa. Näitä lupia ei oteta huomioon silloin, kun valtuusto asettaa lupien maksimimäärän kuntansa alueella.

Päinvastoin kuin ravintolaelinkeinon edustajat muissa Pohjoismaissa toivovat Norjan ravintoloitsijat enemmän ravintoloiden välistä kilpailua, mutta yhtäläisin kilpailuehdoin. Norjassa on runsaasti erilaisten seurojen ja yhdistysten juhlahuoneistoja, joihin asiakkaat voivat viedä omat alkoholijuomansa; ravintolaelinkeino ei hyödy näin järjestettävistä tilaisuuksista. Koska näille "mustille huvi-huoneistoille" ei ole myönnetty anniskelu-oikeuksia, niissä tapahtuva anniskelu on lainvastaista. Niitä eivät koske anniskeluhinnoitteluohteet, anniskelumääräykset eivätkä anniskeluajat, eikä niihin kohdistu terveystarkastuksia tai anniskelun valvontaa. Vuosittain näissä tiloissa kulutetaan huomattavat määrät alkoholijuomia. Asia lienee jossain määrin poliittinen eikä seuroiltakaan voitane ottaa

pois niiden huoneistoja tai ajaa jäseniä ravintoloihin.

Elinkeinojen edustajien mukaan suurin syy "mustiin huvihuoneistoihin" on se, että ennen lainuudistusta kaikkia juomia koskevia anniskelu-oikeuksia myönnettiin erittäin pidättyvästi, joten ravintolapalveluja ei ollut riittävästi tarjolla. Kunnissa, joissa anniskelulupien myöntäminen on ollut pidättyväisintä, on myös eniten ko. huvihuoneistoja ja tilapäisiä anniskelu-oikeuksia haetaan ravintoloihin vähän. Viinimonopoli pyrkii anniskelu-oikeuksia myöntäessään vähentämään alkoholin käyttöä ko. huoneistoissa.

Norjassa ravintoloiden keskimääräinen koko on suurentunut. Kasvaneiden henkilöstökustannusten lisäksi tähän on syynä paine monitoimiravintoloiden suuntaan. Etelänmatkoillaan norjalaiset ovat oppineet hakemaan kaikki ravintolapalvelut samasta yksiköstä. He ruokailevat yhdessä ravintolan osastossa, juovat toisessa ja tanssivat kolmannessa. Palvelut ovat eriytyneet yhden yksikön sisällä. Toisaalta myös pienten intiimien ruokaravintoloiden määrää on pyritty lisäämään.

Anniskelumääräykset

Peruspiirteiltään Norjan anniskelumääräykset ovat samansuuntaisia kuin Suomen. Ehkä huomattavimpana erona ovat väkevien juomien anniskelua koskevat monet rajoitukset.

Väkevien juomien anniskelu on kielletty sunnuntaisin, uudenvuodenpäivänä, pitkanäperjantaina, 1. pääsiäispäivänä, Kristuksen taivaaseenastumisen päivänä, toukokuun 1. ja 17. päivänä, 1. helluntai-päivänä, 1. joulupäivänä, suurkäräjä- ja kunnallisvaalipäivinä sekä alkoholilänses-tyspäivinä. Edellä mainittujen päivien lisäksi on anniskelu pääsiäislauantaina, helluntailauantaina, jouluaattona ja uudenvuodenaattona sallittu ainoastaan matkustajille, ruokavieraille tai suljetun seurueen jäsenille. Kieltopäiviä kierrettiin aikaisemmin esimerkiksi siten, että viskiä sisältävä kahvi-juoma tulkittiin

”jälkiruoaksi”. Tästä tulkinnasta on nyttemmin luovuttu.

Väkevien juomien anniskelu on sallittu kunnallisen luvan nojalla toimivissa ravintoloissa ja lentoasemaravintoloissa klo 15—24, mikäli viinien anniskelu jatkuu klo 24:ään saakka. Matkailu- ja tunturihotelleissa väkevien juomien anniskelu on sallittu klo 13—24. Viranomaisilla on oikeus tehdä yleisiä tai yksittäisiä muutoksia anniskeluaikoihin. Viinien ja oluen anniskeluaika on arkisin klo 8—24 ja sunnuntaisin klo 12—24.

Kunnallisvaltuustot voivat antaa viinejä ja olutta anniskeleville ravintoloille jatkoaikaa aina klo 4:ään aamulla. Samassa yhteydessä voidaan erityisluvalla sallia väkevien juomien anniskelu klo 24:n jälkeen, niin että kaikkien juomien tarjontu päättyy samanaikaisesti, puoli tuntia ennen sulkemisaikaa. Esimerkiksi Oslon kaupunginvaltuusto on myöntänyt jatkoaikoja seuraavasti: klo 1:een 44 ravintolaa, klo 2:een 23 juhlahuoneistoa ja 16 ravintolaa, klo 3:een 5 ravintolaa ja klo 4:ään 5 ravintolaa. Jatkoaikojen määrää pidetään tarvetta ajatellen riittävänä.

Kunnallishallitus tai poliisimestari voivat kunnallisvaltuuston valtuuttamina myöntää tilapäislupia väkevien juomien anniskeluun klo 13—15 suljetun seurueen jäsenille ja väkevien juomien anniskeluun yleisen anniskeluajan päätyttyä matkustajille, ruokavieraille tai suljetun seurueen jäsenille.

Väkevien juomien anniskelu itsepalveluna on kielletty. Kielto ei koske baariosastoissa tai baaripöydän ääressä olevia asiakkaita. Baarialueen ulkopuolella oleville väkeviä juomia voi tarjoilla vain pöytiin. Tarjoiltaessa baarialueen ulkopuolelle väkevät juomat, kivennäisvedet ja jää tulee tarjoilla erikseen. Haluttaessa saa väkeviä juomia nauttia myös ”kuivana”.

Väkevien juomien perusannos on 2,5 cl, mutta käytännössä tarjoillaan ohjeiden sallima enimmäismäärä 5 cl. Utta annosta ei saa tarjoilla, ennen kuin edellinen on nautittu loppuun.

Viini- ja olutannosten suuruudesta ei

ole yleisiä määräyksiä. Käytännössä väkevät viinit anniskellaan 7,5 cl:n, 7 cl:n tai 5 cl:n annoksina ja miedot viinit 14 cl:n annoksina. Oluessa käytetään puolen litran, kolmanneslitran ja neljänneslitran annoksia.

Asiakkaan mukanaan tuomien alkoholi-juomien nauttiminen anniskelupaikassa on kielletty. Sitä vastoin ei ole kiellettyä nauttia omia alkoholijuomia hotellihuoneissa. Ravintolassa anniskeltuja alkoholijuomia ei saa viedä pois anniskelupaikasta.

Väkeviä juomia ei saa anniskella henkilölle, joka ilmeisesti on alle 20-vuotias. Viinien ja oluen osalta ikäraja on 18 vuotta.

Alkoholijuomien anniskelu alkoholijuomien vaikutuksen alaisille henkilöille on kielletty. Henkilökunta ei saa nauttia alkoholijuomia työssä ollessaan.

Väkevien juomien anniskelu on sallittu vain käteismaksua vastaan eikä näistä juomista ole lupa myöntää alennusta (vähimmäishinta on vahvistettu).

Väkevien juomien anniskelu tapahtuu Viinimonopolin lukuun. Ravintolassa saadaan anniskella ainoastaan Viinimonopolin toimittamia väkeviä juomia, jotka on varustettu lisäetiketillä ”anniskelua varten” (till skjenking). Väkeviä juomia ei saa tarjoilla karahveissa eikä muissa astioissa kuin asiakkaan käyttämissä lasseissa.

Anniskelun valvonta

Anniskelun valvonta liittyy Norjassa kiinteästi anniskelulupien määräaikaasuuteen. Joka anniskelukauden vaihteessa, jolloin yrittäjät hakevat anniskelulupia, valtuusto pyytää poliisilta lausunnon kustakin hakemuksesta. Tästä syystä poliisin tulee tuntea hyvin kunnan anniskelupaikat ja niiden hoidon taso. Samasta syystä myös kunnan anniskelulupahakemuksia esittelevät virkamiehet kiertävät ravintoloissa. Myös Viinimonopoli tarkastaa niitä ravintoloita, joille se on luovuttanut anniskeluoikeudet. Eri valvontaviranomaiset raportoivat toisilleen havait-

semistaan epäkohdista. Epävirallista valvontaa suorittavat myös panimoiden edustajat ja raittiusviranomaiset.

Ensisijaisia valvojia ovat poliisi ja Viinimonopoli. Sekä siviili- että järjestyspoliisi valvoo ravintoloita. Pienillä paikkakunnilla poliisin valvonta on satunnaista, mutta esimerkiksi Oslossa poliisilla on oma nelimiehininen osasto, joka valvoo yksinomaan anniskelua. Kunnan viranomaisten suorittama valvonta ei perustu lakiin vaan liittyy ko. viranomaisten esittelijän rooliin. Viinimonopolin palkkalistoilla on 50 osa-aikaista tarkastajaa, joiden tehtävänä on tarkastaa runsaat 500 ravintolaa, joille Viinimonopoli on luovuttanut anniskeluoikeudet.

Viranomainen, joka on myöntänyt anniskeluluvan, voi sen myös epäkohtien perusteella peruuttaa. Tarvittaessa käytetään myös kirjallisia huomautuksia ja varoituksia. Yleensä toimenpiteisiin ei lievimmissä tapauksissa ryhdytä anniskelukauden aikana vaan odotetaan kauden vaihtumista, jolloin uutta anniskeluoikeutta myönnettäessä otetaan huomioon todetut epäkohdat. Lupa voidaan myöntää puolen vuoden koeajaksi. Jos epäkohdat korjataan, oikeuden voimassaoloa voidaan jatkaa kauden loppuun.

Päinvastoin kuin meillä valvonta on Norjassa salaista. Yleensä epäkohdista keskustellaan seuraavana päivänä ravintolan vastaavan hoitajan kanssa. Epäkohdat pyritään yleensä korjaamaan keskustelemalla. Yleisimmät havaitut epäkohdat ovat liika-anniskelu, ikärajasäännösten rikkominen ja maksimiasiakasmäärien ylitykset. Nuorisopaikat ovat erityisvalvonnassa. Niissä anniskellaan esimerkiksi Oslossa vain keskiolutta, joissakin myös viinejä. Tarkastustoiminta kohdistuu erityisesti heikoiksi todettuihin ravintoloihin.

Anniskeluhinnoittelu

Väkevien juomien anniskeluhinnoittelu on ollut yhteiskunnan taholta tiukan valvonnan alainen. Hinnat vahvistaa Viinimonopoli, mutta sen on hankittava

hinnoille sosiaaliministeriön hyväksyminen. Viinien ja oluen osalta anniskeluhinnoittelu on vapaa, mutta hintalain mukaan ei saa periä kohtuutonta hintaa. Oslossa ja Bergenissä ravintolat ovat velvollisia ilmoittamaan myös viinien ja oluen hinnat hintaviranomaisille.

Väkevien juomien vähimmäisanniskeluhinnat ovat samat maan kaikissa anniskelupaikoissa; tämän katsotaan poistavan kilpailumahdollisuuden väkevien juomien anniskelusta. Viinimonopoli julkaisee ravintoloiden anniskeluhinnaston, jonka hintoihin on 1. 1. 1977 lähtien saanut lisätä kolmen kruunun valinnanvaraisen enimmäislisän 5 cl:n annosta kohti. Tähän lisähintaan sisältyy nyt myös korvaus mahdollisesti tarjottavista suolapaloista (pähkinät yms.) sekä jäästä ja vedestä. Monet asiakkaat nauttivat nykyisin esim. viskinsä veden kera eivätkä tilaa kallista kivennäisvettä. Ravintoloitsijoiden taholla pidetään väkevien juomien hintasäännöstelyä haitallisena, ja sen katsotaan vaikuttavan korottavasti muiden juomien ja ruoan hintatasoon. Ravintoloitsijat toivovat vapaata hinnoittelua myös väkeviin juomiin.

Norjassa väkevien juomien hinnoittelussa on yksi ainutlaatuinen piirre: Viinimonopoli perii ravintoloilta väkevistä juomista 9 % suuremman hinnan kuin vähittäismyynnin asiakkailta. Esim. 100 kruunun hintaisesta pullostä väkevää juomaa menee 9 kruunua (7,13 mk) ylimääräisenä "verona" Viinimonopolille.

Taulukossa 5 verrataan Norjan ja Suomen anniskeluhintoja syyskuulta 1978. Suomen hinnat ovat enimmäishintoja noin 98 %:lle ravintoloista. Norjan väkevien juomien enimmäishinnat kattavat kaikki ravintolat, muiden kuin väkevien juomien hinnat ovat arvionvaraisia keskihintoja (esim. "tuoremehuista" voidaan jossakin periä 10 mk annokselta tai lasillisesta kivennäisvettä 5 mk). Hintoihin sisältyy palvelurahaa Norjassa 12 %, joka peritään tavallisissa ravintoloissa (yökerhoissa ja turistihotelleissa palveluraha on 13,6 % anniskeluhinnasta), Suomen hinnoissa palvelurahaa on 12,3 %

Taulukko 5. Tarjoiluhintojen vertailua Norjan ja Suomen välillä syyskuussa 1978

	Norja mk	Suomi mk
votka, ulkom. pullote, 4 cl	9,31	9,00
skotl. viski, kotim. pullote, 4 cl	9,25	8,10
konjakki, kotim. pullote, 4 cl	12,29	9,70
likööri, ulkom. pullote, 4 cl	12,67	10,00
väkevä viini, ulkom. pullote, 4 cl	9,50	4,80
mieto viini, kotim. pullote, 1/1 p	63,00	47,00
vahva olut, kotim., 1/3 lp	10,20	5,55
keskiolut, kotim., 1/3 lp	7,90	4,65
kivennäisvesi, lasi	4,00	2,00
"tuoremehu", n. 1,5 dl	7,90	4,20

anniskeluhinnasta.

Hintavertailu osoittaa, että Norjassa väkevien juomien hinnat ovat enimmäkseen noin neljänneksen suurempia kuin Suomessa. Viinien, oluen ja alkoholittomien juomien hinnat ovat jopa lähes kaksinkertaisia Suomen hintoihin verrattuna. Koko anniskelua ajatellen Norjan hintatason voidaan arvioida olevan noin 50—60 % korkeampi kuin Suomen.

Taulukossa 5 mainittuihin hintoihin perustuva anniskelukorvauksen vertailu osoittaa, että kun ravintolat saavat Norjassa väkevästä juomasta 4,57 mk/4 cl (ilman 16,67 %:n lisäarvonveroa), on vastaava korvaus Suomessa 2,86 mk (ilman 14 %:n liikevaihtoveroa). Keskiolutpullosta korvaus on Norjassa runsaat 4 mk, Suomessa noin puolet siitä.

Norjan Hotelli- ja Ravintolaliiton mielestä väkevien juomien anniskelukorvaus ei riitä kattamaan ravintolatoiminnan kustannuksia. Liiton laskelman mukaan ravintoloiden kate ennen vuokria, korkoja ja poistoja on ainoastaan 5 %, jota pidetään täysin riittämättömänä.

Ravintoloiden myynti ja myynnin rakenne

Norjan talouselämä ei ole viime vuosina kärsinyt lamakaudesta muiden pohjoismaisten naapurien tapaan. Maassa on kyetty ylläpitämään korkeasuhdannetta öljylöydyistä tulevaisuudessa saatavien tulojen turvin. Ylikuumenemisen estämi-

Taulukko 6. Anniskeluravintoloiden keskimääräinen myynti Norjassa ja Suomessa 1977

	Norja		Suomi	
	tuh. mk	osuus %	tuh. mk	osuus %
olut	793	27,5	360	22,6
muut alkoholijuomat	354	12,3	557	35,0
ruoka	1 466	50,9	530	33,2
muu myynti	268	9,3	146	9,2
kokonaismyynti	2 881	100,0	1 593	100,0

seksi on jouduttu turvautumaan ankaaraan hintasäännöstelyyn, joka tuli voimaan helmikuussa 1978 ja joka muuttui syksyllä 1978 täydelliseksi hinta- ja palkkasulukuksi vuoden 1979 loppuun saakka.

Korkeasuhdanne on kohottanut myös hotelli- ja ravintolaelinkeinon myyntilukuja. Vuonna 1977 hotelli- ja ravintolaelinkeinon kokonaismyynnin arvioidaan olleen 5,9 miljardia kruunua, jossa on lisäystä edelliseen vuoteen 21 %. Myynnin määrällinen kasvu arvioidaan noin 5 %:ksi, josta 3—4 % tulee kapasiteetin lisäyksen ja 1—2 % kapasiteetin käytön tehostumisen osalle. Kun Norjassa ei ole anniskeluravintoloista kokonaistilastoja, on taulukossa 6 verrattu Norjan Hotelli- ja Ravintolaliittoon kuuluvien anniskeluravintoloiden (ei hotelliravintoloiden) keskimääräistä myyntiä ravintolaa kohti Suomen kaikkien anniskeluravintoloiden keskimääräiseen myyntiin vuonna 1977.

Vertailu on ryhmien erilaisuudesta johtuen vain suuntaa antava. Se paljastaa kuitenkin myynnin rakenteessa eräitä tuntuja eroja. Ruoka muodostaa Norjassa puolet myynnistä, Suomessa vain kolmanneksen. Sitä vastoin väkevien juomien ja viinien osuus on Norjassa vain kolmannes Suomen osuudesta. Oluella on Norjassa suurempi merkitys kuin Suomessa, kun taas muun myynnin (virvoitusjuomat ja tupakka) osuus on molemmissa maissa samansuuruinen.

Tilastoista eivät ilmene esim. pääsymaksutulot. Norjassa on viime vuosina yleistynyt tapa periä asiakkailta tanssi- ja ohjelmaravintoloissa sekä yökerhoissa pääsymaksua tai ns. kuverttimaksua.

Pääsymaksun suuruus on 15—20 kruunua (12—16 mk) ja kuverttimaksu vaihtelee 7,50 ja 30 kruunun (6—24 mk) välillä, suurin maksu peritään suosituimmassa yökerhossa perjantaisin ja lauantaisin. Jos siellä viipyy vain yhden grogin ajan, käynnille tulee hintaa 40 mk!

Lopputoteamukset

Norjan alkoholiolojen pitkän aikavälin kehitys on ollut selvästi tasaisempaa kuin Suomen. Kieltolaki koski Norjassa vain väkeviä juomia ja väkeviä viinejä. Oluen kauppa on perinteisesti vapaampaa kuin Suomessa ja Ruotsissa.

Kokonaisvastuu alkoholikysymyksen hoitamisesta lankeaa maan hallitukselle. Valtakunnallisella tasolla väkevien juomien kauppaa valvovat erityinen valtiolinen lupalautakunta ja Viinimonopoli, jotka ottavat huomioon myös paikalliset olosuhteet. Matkailua palveleville matkailu- ja tunturihotelleille myöntää sosiaaliministeriö anniskeluoikeudet. Paikallinen päätösvalta alkoholikaupasta ja sen laajuudesta (matkailupaikkoja lukuun ottamatta) kuuluu kunnallisille elimille kuten Suomessakin. Kansanvalta toteutuu Norjassa vielä tehokkaammin kuin Suomessa, koska kunnallisvaltuuston päätös voidaan alistaa kansanäänestykseen. Alkoholijärjestelmä on siinä määrin hajautettu, että se vaikuttaa monimutkaiselta.

Ehdottoman kunnallisen päätösvalan seurauksena alkoholijuomien jakeluverkosto jakautuu epätasaisesti maan eri osien kesken ja väestö joutuu siten eriarvoiseen asemaan alkoholin jakelun suhteen. Tästä ja lainsäädännön yleisestä tiukkuudesta johtuu, että luvaton valmistus ja salakuljetus lienevät Norjassa Pohjoismaiden huippuluokkaa.

Anniskelukapasiteetti on Norjassa asukaslukuun verrattuna suurempi kuin Suomessa, mutta kaikkia juomia anniskelevia ravintoloita on niukasti. Väkevien juomien päivittäinen anniskelu-aika on lyhyempi kuin Suomessa: lounasaika on kokonaan rauhoitettu väkeviltä juomilta. Sunnuntaisin ja tiettyinä muina juhlapäi-

vinä ei väkeviä juomia anniskella ollenkaan. Suuri osa anniskelu-oikeuksista oikeuttaa anniskelemaan vain matkailijoille, ruokavieraille tai suljettujen seuruiden jäsenille.

Anniskelumääräykset ovat pohjoismaisen yksityiskohtaisia ja tiukkoja. Säännösten ja määräysten perimmäisenä tavoitteena on alkoholista aiheutuvien vaurioiden minimoiminen.

Anniskeluhinnoittelu on länsimaiseen tapaan vapaata viinien ja oluen osalta. Myös väkevissä juomissa on siirrytty joustavampaan järjestelmään, vaikka vähimmäis- ja enimmäishinnat liikkuvat vielä sangen ahtaissa rajoissa. Erikoisuutena on väkevien juomien myyminen ravintoloille kalliimpaan hintaan kuin yksityisille asiakkaille.

Alkoholin kulutuksen virallinen määrä asukasta kohti on Norjassa matalampi kuin muissa Pohjoismaissa (Islantia lukuun ottamatta). ”Epävirallinen” osa mukaan luettuna kulutus yltänee Suomen ja Ruotsin tasolle. Anniskelukulutus asukasta kohti näyttää Norjassa jäävän kolmannekseen Suomeen verrattuna. Sitä vastoin ”kotona tehdyn” alkoholin kulutus lienee Norjassa kolminkertainen ravintolakulutukseen verrattuna.

Kaiken kaikkiaan Norjan lainsäädäntö, anniskelumääräykset ja hinnoittelu ovat 1970-luvulla kehittyneet selvästi anniskelulle myönteisempään suuntaan. Ravintolaelinkeino on tällä vuosikymmenellä ottanut tuntuvia askeleita eteenpäin. Maan taloudellisesti myönteinen kehitys on suureksi osaksi ollut öljylöytöjen varassa. Öljyn ansiosta Norjasta on kehityksessä Pohjolan vaurain maa. Öljytulojen arvioitua hitaamman kehityksen ja valtion ulkomaisten velkojen voimakkaan kasvun takia jää nähtäväksi, onko vaurastumiskehitykseen nyt tulossa jonkinlainen pysähdysvaihe ja merkitseekö tämä ehkä taloudellisia vaikeuksia myös Norjan hotelli- ja ravintolaelinkeinolle.